

Un punct de vedere juridic cu privire la manifestarea identității naționale în condiții de egalitate de șanse în educație

I. Argument introductiv

Studiul nostru are ca reper pretențiile cauzei *Adam împotriva României și alte 5 cereri*, aflată pe rolul CEDO¹, al cărei obiect vizează reclamarea, pe de o parte, a unei posibile forme de discriminare în ceea ce privește faptul că elevii români aparținând minorităților naționale susțin, cu ocazia examenului de bacalaureat, atât probe scrise și orale de limbă și literatură română, cât și de limbă și literatură maternă, iar pe de altă parte cu privire la eventualul caracter discriminatoriu al modului în care este organizată susținerea probelor scrise și orale de limba maternă de către elevii aparținând minorităților naționale prin aceea că respectivii elevi dispun de mai puțin timp pentru a se putea pregăti și/sau odihni între probe față de elevii care nu dispun de proba de limba maternă.

II. Context jurisprudențial

Consiliul Național pentru Combaterea Discriminării a fost sesizat cu o petiție al cărei obiect îl reprezenta reclamația unei posibile fapte de discriminare constând în aceea că elevii aparținând minorităților naționale, având de susținut atât probe scrise și orale de limbă și literatură română, cât și de limbă și literatură maternă, dispun de mai puțin timp pentru a se putea pregăti și/sau odihni între probe față de elevii care nu dispun de proba de limba maternă.

Prin Hotărârea nr. 148/05.03.2014, CNCD² reține că aspectele sesizate nu întrunesc elementele constitutive ale discriminării, astfel cum este definită prin dispozițiile art. 2, alin. (1) din O.G. nr. 137/2000 *privind prevenirea și sancționarea tuturor formelor de discriminare*, cu toate completările și modificările ulterioare.³

De asemenea, prin aceeași hotărâre, Consiliul recomandă Ministerului Educației Naționale stabilirea unui calendar care să țină cont de zilele necesare de repaus, stabilind un calendar care să acorde un număr egal de zile între probele de la examenul de bacalaureat, eventual prin programarea la final a probelor scrise și orale în limba maternă, în măsura

* Șef Serviciu Contencios, Juridic și Expertize, Consiliul Național pentru Combaterea Discriminării
Email: ncristian_lex@yahoo.com,
Manuscris primit la 21.02.2020.

1 Cauza *Adam împotriva României și alte 5 cereri*, aflată pe rolul Curții Europene a Drepturilor Omului.

2 Consiliul Național pentru Combaterea Discriminării: <https://cncd.ro/>

3 A se vedea dispozițiile art. 2, alin. (1) din O.G. nr. 137/2000 privind prevenirea și sancționarea tuturor formelor de discriminare, cu toate completările și modificările ulterioare.

posibilităților existente.

În motivarea acestei soluții, Consiliul Național pentru Combaterea Discriminării a reținut, în esență, că bacalaureatul conține două examene suplimentare, timpul alocat pregătirii pentru probele de limbă și literatură română și limbă și literatură maternă fiind mai redus.

CNCD a decis că tratamentul diferențiat în speță este unul justificat obiectiv.

Astfel, s-a reținut că învățământul într-o altă limbă decât cea română reprezintă o opțiune și un drept al elevilor care aleg voluntar această formă de educație.

O astfel de formă de educație reprezintă un efort suplimentar atât din partea statului, cât și a celor care optează în acest mod, alegere ce trebuie asumată de către ambele părți.

În urma controlului judecătoresc aplicat Hotărârii CNCD nr. 148/05.03.2014, Curtea de Apel București, prin Sentința Civilă nr. 3192/2411.2014, definitivă și irevocabilă prin Decizia Î.C.C.J.⁴ nr. 876/7.03.2017, a menținut ca temeinic și legal actul administrativ-jurisdicțional emis în cauză de către Consiliul Național pentru Combaterea Discriminării.

Pentru a pronunța această soluție, instanța de judecată a reținut că modalitatea în care autoritatea administrativă centrală - pârâul Ministerul Educației Naționale a înțeles să reglementeze la nivel secundar procedura de desfășurare a examenului de bacalaureat de către această din urmă categorie de elevi, prin neasigurarea unei perioade de timp apreciată necesară pentru a asigura elevilor un repaus între probele susținute în cadrul examenului, cu posibile consecințe negative în defavoarea acestei categorii de elevi și în favoarea unei alte categorii, nu poate conduce la situația de discriminare și la sancționarea contravențională, având în vedere că dispozițiile legale enunțate nu pot fi interpretate și aplicate în sensul dorit de reclamant, nefiind circumscrisă situația evocată de reclamant uneia dintre situațiile de discriminare sancționate prin aceste dispozițiile legale, conform prevederilor art. 11 din O.G. nr. 137/2000⁵, cu toate modificările și completările ulterioare.

A mai precizat instanța că, fie și în măsura în care ar fi reținută o anumită diferență între situația privind elevii care susțin examenul în limba română și categoria elevilor care susțin același examen în limba maternă, prin includerea a două probe – oral și scris – alături de toate celelalte probe prevăzute de lege, o astfel de diferență nu poate fi înlăturată, întrucât pauzele acordate prin act administrativ nu ar fi suficiente pentru pregătirea și susținerea probelor următoare celor în limba maternă, nefiind dovedită o prejudiciere a acestor elevi care susțin examenul în limba maternă prin modul concret în care este organizat acesta, susținerile reclamantului în acest sens fiind formale și având caracter general.

S-a mai reținut că o astfel de discriminare ar fi disproporționată față de scopul legitim vizat numai în măsura în care intervalul de timp situat între aceste probe și celelalte probe ar fi inegal în defavoarea elevilor care susțin și probele în limba maternă, astfel încât asigurarea aceluiași interval de repaus între toate probele examenului în cauză nu poate genera o situație de discriminare sancționată prin lege, includerea celor două probe suplimentare fiind proporțională față de scopul urmărit și justificată de acesta, respectiv

⁴ Înalta Curte de Casație și Justiție, Decizia nr. 876/7.03.2017.

⁵ A se vedea prevederile art. 11 din O.G. nr. 137/2000, cu toate modificările și completările ulterioare.

atestarea finalizării studiilor preuniversitare în limba maternă, astfel încât nu poate fi reținută situația de discriminare în sensul prevăzut de dispozițiile art. 2, alin. (1) din O.G. nr. 137/2000, cu toate modificările și completările ulterioare.

III. Considerații analitice

Misiunea pe care și-o propune acest succint studiu este aceea de a analiza, respectiv a emite o opinie juridică cu privire la chestiunile de fond care determină obiectul cauzei *Adam împotriva României și alte 5 cereri*, aflată pe rolul CEDO.

Astfel, vom prezenta unele considerente analitice care să conducă la extragerea unor răspunsuri pertinente în întâmpinarea pretențiilor privitoare la, pe de o parte, existența unei posibile forme de discriminare în ceea ce privește faptul că elevii aparținând minorităților naționale susțin, cu ocazia examenului de bacalaureat, atât probe scrise și orale de limbă și literatură română, cât și de limbă și literatură maternă, iar pe de altă parte cu privire la eventualul caracter discriminatoriu al modului în care este organizată susținerea probelor scrise și orale de limba maternă de către elevii aparținând minorităților naționale prin aceea că respectivii elevi dispun de mai puțin timp pentru a se putea pregăti și/sau odihni între probe față de elevii care nu dispun de proba de limba maternă.

Vom trata la început chestiunea dacă elevii aparținând minorităților naționale susțin, cu ocazia examenului de bacalaureat, atât probe scrise și orale de limbă și literatură română, cât și de limbă și literatură maternă.

Pentru a răspunde obiectivului nostru, analiza în speță circumscrie testul privind respectarea principiului nediscriminării în contextul obligației elevilor aparținând minorităților naționale de a susține examenul de bacalaureat la probe scrise și orale atât de limbă și literatură română, cât și de limbă și literatură maternă. Ne raportăm la dispozițiile legale naționale incidente obligației de a susține examenul de bacalaureat la probe scrise și orale atât de limbă și literatură română, cât și de limbă și literatură maternă.

Dispozițiile art. 77, alin. (1) și (4) și cele ale art. 78, alin. (1) și (2) din Legea educației naționale nr. 1/2011, cu toate completările și modificările ulterioare⁶, stipulează condițiile în care absolvenții învățământului liceal susțin și promovează examenul național de bacalaureat pentru a dobândi diploma de bacalaureat, care le dă dreptul de acces în învățământul superior.

Astfel, absolvenții învățământului liceal primesc diploma de absolvire și foaia matricolă, parte a portofoliului educațional, care atestă finalizarea studiilor liceale și care conferă dreptul de acces, în condițiile legii, în învățământul postliceal, precum și dreptul de susținere a examenului de bacalaureat.

După cum rezultă din conținutul dispozițiilor legale incidente, examenul național de bacalaureat constă în susținerea, printre altele, a următoarelor probe:

- proba A de evaluare a competențelor lingvistice de comunicare orală în limba română;

⁶ A se vedea dispozițiile art. 77 și 78 din Legea educației naționale nr. 1/2011, cu toate completările și modificările ulterioare.

- proba B de evaluare a competențelor lingvistice de comunicare orală în limba maternă, pentru elevii care au urmat studiile liceale într-o limbă a minorităților naționale;

- proba E scrisă de evaluare a competențelor formate pe durata învățământului liceal, după cum urmează:

- a) probă scrisă la Limba și literatura română - probă comună pentru elevii de la toate filierele, profilurile și specializările;
- b) probă scrisă la Limba și literatura maternă - probă comună pentru elevii de la toate filierele, profilurile și specializările, care au urmat studiile liceale într-o limbă a minorităților naționale.

Pentru ca examenul național de bacalaureat să se considere a fi promovat, absolvenții învățământului secundar superior, liceal, trebuie să îndeplinească cumulativ următoarele condiții:

- a) au susținut probele A, B, C și D prevăzute la art. 77 alin. (4);
- b) au susținut probele scrise E prevăzute la art. 77 alin. (4) și au obținut cel puțin nota 5 la fiecare dintre acestea;
- c) au obținut media aritmetică, calculată cu două zecimale exacte, a notelor obținute la probele scrise E prevăzute la art. 77 alin. (4) cel puțin egală cu 6.

Se ridică întrebarea dacă obligația susținerii, de către elevii aparținând minorităților naționale, a examenului de bacalaureat la probe scrise și orale atât de limbă și literatură română, cât și de limbă și literatură maternă, se conformează principiului egalității de șanse și al nediscriminării.

Opinia noastră este că impunerea susținerii de către elevii aparținând minorităților naționale, cu ocazia examenului de bacalaureat, atât a unor probe scrise și orale de limbă și literatură română, cât și a unora de limbă și literatură maternă, nu reprezintă, în principiu (nuanțările vor fi opiniate pe parcursul expunerilor argumentative), discriminare, sub consecințele juridice rezultate din dispozițiile legale care reglementează formele de manifestare ale discriminării.

Sub acest aspect, precizăm, *ab initio*, faptul că, din nicio perspectivă incidentă speței (fie din perspectiva probei de limbă și literatură română, fie a probei de limbă și literatură maternă), destinatarii examenului de bacalaureat în cauză nu pot reclama încălcarea principiului nediscriminării, sub efectul eliminării, directe sau indirecte, a uneia sau a alteia dintre cele două probe.

Cu privire la condiția probei de limbă și literatură maternă, într-o primă fază, avem opinia că învățământul preuniversitar și superior este construit la nivel național pe principiile care consolidează cele două drepturi constituționale corelative reglementate în favoarea minorităților naționale, anume dreptul la identitate, respectiv la învățătură.⁷

În virtutea acestor drepturi, persoanele aparținând minorităților naționale au asigurată posibilitatea educării și instruirii, pe tot parcursul vieții, în limba maternă, inclusiv în scopul păstrării, dezvoltării și exprimării identității lor etnice, culturale, lingvistice și religioase.

⁷ A se vedea dispozițiile art. 6 și art. 32, alin. (3) din Constituția României.

Exercitarea acelor drepturi de către persoanele aparținând minorităților naționale se realizează tocmai pentru asigurarea egalității de șanse și nediscriminare în raport cu cetățenii majoritari.

Or, analiza juridică din această primă perspectivă abstractă conduce, *de plano*, la concluzia potrivit căreia condiția susținerii probei de limbă și literatură maternă este lipsită de caracter discriminatoriu, scopul acesteia fiind exact opusul tezei analitice, anume acela de a institui măsuri speciale de uniformizare a șanselor în favoarea minorităților naționale, astfel încât acestea să poată opta benevol de utilizarea limbii materne, pe lângă cea oficială.

Contextualizat exercitării dreptului la învățatură, vom reține că în favoarea persoanele aparținând minorităților naționale se naște dreptul de opțiune între parcurgerea învățământului cu predare în limba română sau în limba maternă.

Iar în situația în care se optează pentru unități de învățământ cu predare a cursurilor în limba maternă, finalizarea acestora presupune testarea sub forma examenului de bacalaureat atât la proba de limbă și literatură română, cât și la proba de limbă și literatură maternă, fără ca prin această metodă examinatorie să se înțeleagă nesocotirea principiului egalității de șanse și nediscriminare.

Continuând analiza juridică din perspectiva probei de limbă și literatură română, vom aprecia în sensul că materializarea efectivă a celor două drepturi constituționale reglementate în favoarea minorităților naționale (dreptul la identitate și dreptul la învățatură în limba maternă) subordonează o relație corelativă între condiția învățării și testării în limba maternă, pe de o parte, și condiția învățării și testării în limba oficială (română), pe de altă parte.

În această idee, precizăm că dreptul la identitate, sub aspectul păstrării, dezvoltării și exprimării identității etnice, culturale, lingvistice și religioase în cazul minorităților naționale, nu poate fi interpretat și exercitat decontextualizat cadrulul teritorial și social, pe lângă cel administrativ și juridic.

Elementele de identitate minoritar-națională de natura păstrării, dezvoltării și exprimării identității etnice, culturale, lingvistice și religioase, se juxtapun, în mod natural, elementelor de identitate nativ-națională.

Promovarea și conservarea limbii, culturii, religiei, tradițiilor unei minorități naționale își află corespondentul în ansamblul particularităților și însușirilor care caracterizează națiunea de proveniență.

Scopul structural al conservării identității minoritar-naționale este acela de a „fereca” sempitern sentimentul de apartenență a minoritarului într-un stat adoptiv la „națiunea mamă”.⁸

Nu poate fi negată nevoia legitimă a minorității naționale de a menține, în plan material, dar și spiritual și afectiv, o relație ombilicală cu națiunea maternă, de natură a-i edifica și personaliza identitatea.

8 Sintagma „națiunea mamă a unei minorități” a fost curent folosită cu privire la națiunea de aceeași identitate etnoculturală cu a minorității naționale care trăiește în alt stat, eventual în urma unei schimbări de frontiere. S-a folosit – și popular se mai folosește – această sintagmă cu privire la Ungaria, în raport cu maghiarii din țările vecine, pentru România, în raport cu românii din Republica Moldova etc. De peste un deceniu, în disciplina minorităților naționale sintagma „națiune mamă” a fost înlocuită cu cea de „stat înrudit”. În acest studiu, autorul folosește formula „națiune mamă” într-un sens diferit, de „comunitate de origine” (Nota red.).

Reiterând convingerea fermă cu privire la dezvoltarea identității naționale pe această relație, considerăm, totuși, că dreptul la identitate națională, a cărui exercitare este dependentă de aprofundarea limbii și culturii materne, trebuie privit inclusiv în lumina raportului de corespondență cu datoria cunoașterii și asimilării *a pari* a limbii oficiale a statului adoptiv ai cărui cetățeni cu drepturi depline sunt.

Această datorie a minorității naționale vine „la pachet” cu necesitatea integrării în societatea amplă (adoptivă), în beneficiul direct al apartenențelor minoritari.

Nivelul de integrare socială *lato sensu* a minoritarilor este proporțional cu nivelul cunoașterii limbii oficiale a statului ai cărui cetățeni sunt.

Reversul situației constând în asimilarea limbii oficiale presupune, în contrast cu beneficiile acestei asimilări, anihilarea șanselor reale și efective de integrare a minorităților naționale în societatea națională.

De facto, ignorarea însușirii limbii oficiale constituie un veritabil impediment de progres al minorității și de dezvoltare culturală, educațională și socio-profesională individuală a apartenențelor.

Acest fapt echivalează, în esență, cu marginalizarea și periferizarea socială a minorității, aspect care subsumează diminuarea și devalorizarea aportului minorității la dezvoltarea și propășirea societății, sub repercusiunea directă a neutralizării șanselor individuale ale minoritarilor la evoluție în cadrul societății largi.

Această situație pune minoritățile într-o situație vulnerabilă, plasându-le într-o condiție de inferioritate și pe o poziție de inegalitate în raport cu majoritatea.

Efectul negativ al acestei vulnerabilizări este resimțit la nivelul întregii societăți, având în vedere că aceasta este lipsită de aportul persoanelor aparținând minorităților naționale, cu avantaje reciproce în sfera tuturor capacităților și însușirilor: profesionale, culturale, tradiționale etc.

Din perspectiva mecanismelor de materializare a identității naționale, minoritățile etnice sunt îndreptățite, în plus, acolo unde este cazul, la măsuri speciale, cu rol pozitiv și activ de asigurare a dezvoltării și realizării identitare⁹, fără de care nu s-ar putea bucura de egalitatea de șanse și nediscriminare în raporturile cu majoritatea.¹⁰

Însă, principiul paralelismului în drepturi și regula corespondenței cu obligațiile impun fixarea unui echilibru bine conturat între dreptul la identitate lingvistică, concretizat sub forma învățământului în limba maternă, și obligația învățământului în limba oficială (în speță limba română).

Astfel, în deplină consonanță cu principiul egalității de șanse și nediscriminare, dreptul minoritarilor de a-și conserva identitatea națională prin parcurgerea învățământului în limba maternă nu neagă, ci dimpotrivă, creează în paralel o relație de corespondență cu obligația de a asimila limba oficială a statului ai cărui cetățeni sunt, în scopul integrării sociale și, în definitiv, al contribuției la evoluția societății naționale în ansamblul său.

Prin urmare, nu putem reține că situația constând în aceea că elevii aparținând minorităților naționale susțin, cu ocazia examenului de bacalaureat, atât probe scrise și orale de limbă și literatură română, cât și de limbă și literatură maternă, ar reprezenta

⁹ A se vedea dispozițiile art. 2, alin. (9) din O.G. nr. 137/2000, cu toate modificările și completările ulterioare.

¹⁰ A se vedea dispozițiile art. 2, alin. (10) din O.G. nr. 137/2000, cu toate modificările și completările ulterioare.

o formă de discriminare, întrucât dreptul persoanelor aparținând unei minorități de a-și păstra identitatea națională, inclusiv în sensul educării și instruirii, pe tot parcursul vieții, în limba maternă, este corelativ cu datoria de a se integra și de a-și aduce contribuția completă, desăvârșită la viața societății din care face parte minoritatea națională.

Reușita integrării depinde direct de însușirea limbii oficiale și de acumularea cunoștințelor acesteia la un nivel cât mai avansat pentru ca minoritatea să atingă un grad satisfăcător de cunoaștere, apreciere, considerare evaluativă (obiectivă și/sau afectivă) a societății naționale a cărei parte intrinsecă este, și, astfel, să poată profita în mod efectiv de uniformizare și egalizare a șanselor atât în relație cu interesul privat urmărit (evoluția individuală pe scara socială), cât și cu cel personal-obștesc (contribuția reciproc avantajoasă la viața societății).

În ceea ce privește modul în care este organizată susținerea probelor scrise și orale de limba maternă de către elevii aparținând minorităților naționale prin aceea că respectivii elevi dispun de mai puțin timp pentru a se putea pregăti și/sau odihni între probe față de elevii care nu dispun de proba de limba maternă, precizăm pe scurt că nici în acest caz nu se pot reține, în principiu, elemente de discriminare, astfel cum este aceasta definită juridic prin legislația specială în domeniu.

Metodele de examinare și perioadele în care se susțin probele fixate în cadrul unor examene precum cel de bacalaureat se înscriu în atributul de libertate deplină a legiuitorului, adecvat suveranității acestuia de legiferare.

Totuși, acceptând ca valide și argumentele Curții de Apel București, prin Sentința Civilă nr. 3192/2411.2014, raportate la particularitățile obiectului cauzei judecătorești respective, în special din perspectiva nedovedirii unei prejudicieri concrete, dincolo de susțineri formale și generale, apreciem că, pentru atingerea dezideratului de ordin preventiv în sensul preîntâmpinării încălcării principiului egalității de șanse și nediscriminare, se impune evaluarea utilității unui sistem de calcul și împărțire a timpului de repaus necesar între cele două probe aferente limbilor maternă și oficială, cu respectarea unui grad de proporționalitate temporală între aceste probe ale examenului de bacalaureat.

IV. În loc de concluzii...

Dincolo de rigoarea analizei *stricto sensu* juridice a probabilității încadrării celor două situații studiate în definițiile legale ale discriminării, sub consecințele juridice aferente, speța impune și o abordare socio-juridică *lato sensu*, care, prin aprofundarea caracteristicilor sale particulare, să permită o viziune amplă, de substanță și substrat, asupra procesului egalizării șanselor în contextul integrării sociale a persoanelor aparținând minorităților naționale, sub imperiul garanției identității lingvistice materne.

Acest tip de analiză are în vedere elementul particularității condiției minoritarilor, care impune *eo ipso* luarea în considerare a situației specifice constând în derularea tuturor activităților de natura conviețuirii preponderent în limba maternă și coabitând, în cea

mai mare parte a timpului, cu ceilalți membri ai minorității naționale, laolaltă utilizatori dominanți ai limbi materne comune.

Situația deosebită și specială a minoritarilor este una de natură a pretinde, *per se*, dreptul sau, după caz, „vocația legitimă” de a fi considerați și înțeleși în mod particular și caracteristic în toate domeniile vieții sociale, *a fortiori* în cadrul raportului corelativ dintre dreptul la manifestarea identității naționale și obligația integrării în societatea națională prin însușirea limbii oficiale.

Sub acest aspect, devine incident „principiul viceversa” al teoriei egalității de șanse și nediscriminare, care exclude ca situațiile diferite să fie tratate similar.

În speță, tocmai situația specială și diferită a minoritarilor presupune un tratament diferit, în sensul unei îngrijiri speciale și efective din partea statului cu privire la condiția particulară și diferită a minorității, corelativ dreptului sau vocației legitime la acest tratament.

În această idee, reiterăm că minoritățile etnice sunt îndreptățite să beneficieze de măsuri speciale, cu rol pozitiv și activ de asigurare a dezvoltării și realizării identitare, fără de care nu s-ar putea bucura de egalitatea de șanse în raporturile cu majoritatea.

Astfel, garantarea principiului egalității de șanse se realizează inclusiv prin măsuri preventive, de tipul celor speciale și afirmative în vederea protecției persoanelor vulnerabile prin chiar condiția diferită de inegalitate în care se află în raport cu majoritatea cetățenilor.

Contextualizat, vom reține că situația minorităților naționale subsumează dreptul la educație, atât în general, cât și în „particular-special”, corelativ situației particulare a persoanelor aparținând minorităților naționale.¹¹

O atare situație diferită a membrilor minorităților naționale pretinde în mod legitim și un tratament juridic diferit pentru a se asigura o egalitate efectivă și accesul la o educație de calitate pentru toate persoanele.

Materializarea dreptului sau a vocației legitime la tratament educațional special, diferit, prin măsuri afirmative sau politice pozitive în beneficiul educației minoritarilor se poate realiza prin programe școlare speciale pentru învățarea limbii române, care să se adreseze în mod specific membrilor unei minorități naționale.

Aceste programe educaționale trebuie să vizeze atât metodele de predare a limbii și literaturii române, cât și un curriculum de examene specifice în limba oficială, adaptate la situația specială a elevilor minoritari constând în deținerea unei alte limbi materne decât cea oficială/română, situație de natura a întreține condiția minoritarilor de asimilare și utilizare precară a limbii oficiale.

De asemenea, programele educaționale în cauză ar trebui să fie dezvoltate de așa natură încât să asigure și un număr adecvat de ore necesar pentru studiul limbii și literaturii române, astfel încât apartenenții minorităților naționale să poată dobândi etapizat și gradual, adaptat condiției lor, cunoștințe de limba și literatura română, devenind competitivi în sectoarele vieții publice.

Per a contrario, chiar dacă, în principiu, obligativitatea susținerii examenelor atât la

11 A se vedea, în plus față de cele evocate în prezentul studiu, și dispozițiile art. 26 din Declarația Universală a Drepturilor Omului, art. 27 din Pactul Internațional privind Drepturile Civile și Politice, art. 30 din Convenția privind Drepturile Copilului, art. 17 din Carta Socială Europeană.

probe scrise și orale de limbă și literatură română, cât și de limbă și literatură maternă, nu ar reprezenta o formă de discriminare, astfel cum am evocat prin tezele anterioare, în măsura în care statul nu ia în considerare situația specială și condiția predispusă la precaritate educațională în limba oficială a minoritarilor, se poate reține, în concret, o nesocotire a principiului egalității de șanse față de minoritățile naționale din prisma omisiunii întreprinderii unor măsuri afirmative sau politici publice pozitive în sensul adaptării cerințelor de învățare a limbii și literaturii române în funcție de situația reală, concretă a persoanelor aparținând minorităților naționale.

O astfel de poziționare a statului *in omitendo* prin raportare la situația educațională a minorităților naționale ar contribui la crearea unei stări de vulnerabilitate, plasându-i pe minoritari într-o formă de „prizonierat al inegalității de șanse”.

Aceasta întrucât, pe de o parte, se alimentează o formă de aversiune instinctivă reciprocă între minoritari și majoritari, născută pe fondul diferendului dintre minoritarul care dezvoltă o fobie față de limba oficială neînțeleasă și, astfel, neînșușită și majoritarul care tinde să repudieze „(minoritarii nevorbitori ai limbii române”, iar pe de altă parte se perpetuează necompetitivitatea, minoritarii nefiind susceptibili de a suporta concurența competițională în varii domenii ale vieții sociale.

Deficitul înregistrat este, desigur, unul reciproc.